

04. BEPROEFD LEIDERSCHAP. Over Petrus.

Inleiding

'Jij bent ook een van de twaalf', zo heet deze serie op zondagochtend. Vandaag staat Simon Petrus centraal. Hij speelde een beslissende rol in de kring van de twaalf discipelen van Jezus. Petrus was bedoeld om hun leider te zijn. Meteen bij zijn roeping al gaf Jezus hem de bijnaam 'rots'. Was hij dat, een rots in de branding, een man van stavast? Was hij wel de meest voor de hand liggende figuur om een hele kerk op te bouwen? In het Johannes-evangelie valt hij diep, maar in het allerlaatste hoofdstuk, dat speelt ná de opstanding en waarschijnlijk later is toegevoegd, krijgt Petrus eerherstel. Echt leiderschap krijg je niet cadeau, het groeit door diepe dalen heen. De bijbelse leider wordt beproefd en op de proef gesteld. Kijk naar Mozes en Jozua, naar Paulus én Petrus, kijk naar de aartsvaders én aartsmoeders. Zij zijn niet de vlotte jonge managers in hun nette pakken en mantelpakken. Bijbelse leidslieden zijn getekende mensen, die zichzelf keihard zijn tegengekomen in hun feilen en falen en dáárdoor oog hebben gekregen voor de dingen die er écht toe doen, het goede, het ware en het schone. Augustinus zei over Petrus: 'Hij was driest in zelfoverschatting, nedergeworpen in verloochening, gereinigd door droefenis, beproefd in het belijden, gekroond door lijden.' ¹

* Zingen, nummer 28 uit de bundel Tussentijds

Bijbellezing: Johannes 21: 15 - 19

15 Toen ze gegeten hadden, sprak Jezus Simon Petrus aan: 'Simon, zoon van Johannes, heb je mij lief, meer dan de anderen hier?' Petrus antwoordde: 'Ja, Heer, u weet dat ik van u houd.' Hij zei: 'Weid mijn lammeren.' 16 Nog eens vroeg hij: 'Simon, zoon van Johannes, heb je me lief?' Hij antwoordde: 'Ja, Heer, u weet dat ik van u houd.' Jezus zei: 'Hoed mijn schapen,' 17 en voor de derde maal vroeg hij hem: 'Simon, zoon van Johannes, houd je van me?' Petrus werd verdrietig omdat hij voor de derde keer vroeg of hij van hem hield. Hij zei: 'Heer, u weet alles, u weet toch dat ik van u houd.' Jezus zei: 'Weid mijn schapen. 18 Waarachtig, ik verzeker je: toen je jong was deed je zelf je gordel om en ging je waarheen je wilde, maar wanneer je oud wordt zal een ander je handen

¹⁾ Geciteerd in E.L. Smelik, *Het evangelie naar Johannes*, Nijkerk 1973, p.300

grijpen, je je gordel omdoen en je brengen waar je niet naartoe wilt.' 19 Met deze woorden duidde hij aan hoe Petrus zou sterven tot eer van God. Daarna zei hij: 'Volg mij.'

* Zingen, gezang 83

Overdenking

Géén woord valt zo vaak in een tijd rond verkiezingen als het woord 'leiderschap'. De échte leider daar gaat het om, of jij in jouw persoon als politiek leider dát kunt bewijzen en meemaken. Kwamen nog niet eens zo lang geleden mensen als Den Uyl of Van Agt hooguit een paar keer in het avond-journaal, nu verdringen onze politieke leiders zich avond aan avond op de tv. Geen programma is te gek voor ze, geen zee te hoog, geen idee te gek. De macht van de media is zo groot dat je blijkbaar niet uit dat malle circus kunt stappen. Met hun peilingen domineren en manipuleren de media de leiders en de kijkers. Leiderschap wordt op deze manier verwisseld met vermaak, de inhoud wordt op maat gesneden van het amusement, of je al dan niet uitstraling hebt op de tv, of je smoeftig goed overkomt, of je voldoende gebekt bent of gehaaid. En altijd moet je de ander net iets slimmer af zijn, hem of haar passeren, onderuit halen of prijzen als het je uitkomt.

Onze man van vanmorgen, Simon Petrus, zou het misschien goed gedaan hebben in dit spektakel van kemphanen en vliegen-afvangers. Hij is immers de discipel die een hoofdrol speelt in het verhaal van Jezus. Petrus is de beoogde leider, de voorman van de club van twaalf. Wie hem volgt in het evangelie kan veel te weten komen over leiderschap. Want voordat je een Rots bent waarop mensen kunnen bouwen (Joh 1,43) moet er heel wat met je en aan je gebeuren. Voordat jij en ik 'vissers van mensen' zijn (Mc 1,16) moet er heel wat aan ons geschaafd worden. De eerste discipelen waren vissers aan het Meer van Genesareth (of Tiberias), gewone mensen uit Galilea in het noorden. De geografische aanduiding 'uit Galilea' is uiterst belangrijk voor de evangelist Johannes. Want het wil zeggen: niét uit Jeruzalem. 'Jeruzalem' staat voor Johannes gelijk aan machtsconcentratie. Politieke macht van de kant van de Romeinse bezetters en religieuze macht van de synagoge-elite. Deze machten en krachten houden voor Johannes de vrijheid van mensen tegen en deze opeenhoping van religieuze macht belet voor hem het open gezicht op God. Nee, geen 'vissers van ménsen' zijn deze leiders, ze zien het volk niet eens staan, behalve misschien in verkiezingstijd. 'Vissers van mensen' worden, dát is de beweging die de grote Wandelaar vanuit Galilea op gang wil brengen, vanuit Nazareth,

uit dat gehucht waar volgens de volksmond niets goeds vandaan kan komen.

Een paar jonge jongens worden dáár, aan het meer, bij hun nekvel gepakt, geroepen. De stem van Degene die roept is muziek in hun oren. Nog nooit hebben ze zoiets vernomen. Het zullen er twaalf worden, twaalf leerlingen met de Rotsman Petrus voorop. Twaalf, zoals de twaalf zonen van Israël eendrachtig rond aartsvader Jacob en aartsmoeder Rebecca: de twaalf stammen staan voor heelheid en eenheid, voor vrede en recht, nú al, hoe het straks zal zijn. Vanaf zijn roeping begint voor Petrus de leerschool van het leiderschap, het discipelschap. Wij volgen Petrus' weg met grote belangstelling, want ook voor ons is deze leerschool van levensbelang. Immers, voor je het weet heb je van Jezus een idool gemaakt, iemand die je naloopt in plaats van navólgd.

Het evangelie van Johannes, deze schouwer van harten, gunt het ons om in het diepzinnige hoofdstuk dat we lazen terug te kijken, vooral op de rol die Petrus heeft gespeeld in de navolging van zijn Meester. Geen fraaie rol was dat. We kennen de feiten. Hoe hij op het uur U tot drie maal toe ontkende dat hij bij de Mens uit Nazareth hoorde. Hij, die zijn medeleerlingen had voorgehouden dat er geen ander was in wiens hand hun leven lag en dat Jezus de weg naar God was: 'Jezus, jij hebt woorden van eeuwig leven' (Joh 6,68). Deze Petrus die bij hoog en laag Jezus de hemel in prees, deze Petrus zakt door het ijs als de machthebbers uit Jeruzalem de Nazarener arresteren, verhoren, martelen en doden. Wat nou leider Petrus!? Je was er niet eens bij daar onder het kruis, nota bene, jouw heer en heiland zo je zei, je liet hem gewoon stikken. En daardoor beste Petrus, heb je ook het allergrootste moment in de wereldgeschiedenis ooit, gemíst. Dat moment waarop de duisternis werd terug gefloten, waarop leed en zonde, oorlog en onrecht als tijdelijk, als nog maar voor even, werden aangemerkt. Ja Petrus, de opstanding van je Meester heb je daardoor ook gemist. Logisch, als je voor verdriet en leed, dood en verderf wegloopt, dan kun je ook geen opstanding ervaren. Je was een naloper, in plaats van een navolger van jouw Meester. Wat heb je toch geleerd Petrus? Je was bedoeld als fundament, als een rotsvaste kanjer, maar je bent er met de staart tussen je benen vandoor gegaan, nadat je je beste Vriend ook nog drie keer verloochend had. Die haan Petrus, die zal tot in lengte van dagen in je oren klinken ... tenzij. Die haan zal blijvend klinken in ónze oren als wij op de loop gaan, afhaken, als we de ander in nood niet meer zien staan of onze stem niet meer verheffen als dat nodig is. Die haan wekt ons dan in de nog stille ochtend en we vallen niet

meer in slaap, ons geweten kwelt ons, we hebben onszelf of een ander verloochend en ontkent. Elke keer klinkt dan die haan, tenzij ... Tenzij wat?

Het is allemaal over en voorbij, Jezus is overleden en begraven. De twaalf zijn terug naar hun huizen, het gewone werk wacht. Het was een poosje leuk met Jezus, jammer dat het zo afliep met onze Vriend, maar nu is het weer menens. 'Ik ga vissen' zegt Simon Petrus tegen twee van hen (21,3). 'We gaan met je mee' zeggen nog een paar anderen. Met z'n zevenen zijn ze. Diepzinnige Johannes, waar wijs je op? Zeven: vijf broden en twee vissen, samen zeven. Is het dan niet uit en voorbij? *Begint* het nu pas? Zeven is overvloed; het eerst lege net raakt vol met vis, niet te geloven! Hier worden alle bekende feiten omgekeerd. Deze omkering *is* evangelie, békeerd naar Hem die de dode feiten van oorlog en onrecht, van moedeloosheid en machteloosheid omdraait naar hoop en vrede, naar recht en waarheid. Deze beweging van dood naar leven, zien de discipelen opeens voor zich. Daar stáát Hij, de door hen doodgewaande, Christus zelf, met brood en vis - natuurlijk, met wat anders?

O Petrus, jij wilde zo graag leiding geven, maar je mikte teveel op een succesformule, er zat niet genoeg charisma en diepgang in je. Je was nog niet voldoende aan jezelf voorbij gekomen, je eigen 'ik' kraaide nog teveel haan. Dat 'haantje de voorste' moet eerst weg, de ander gaat voorop. Maar dat weghalen van het eigen ego lukt ons mensen niet, daar hebben we hulp bij nodig. Het heft úit handen geven, daar begint het echte leiderschap mee, je laten leiden door de beweging van de Geest en dan gebracht worden waarheen je níét wilt (21,19). Niet mijn wil, maar úw wil geschiede en dát in je toelaten. Dan komt er iets op gang, dan worden mens en maatschappij vruchtbaar, dat wil zeggen, dienstbaar naar elkaar. Dan zwijgt de haan en spreekt de Geest. Op het drievoudig verraad van Petrus volgt nu een drievoudig herstel, als zijn leiderschap omgezet wordt in herderschap. Niet door hemzelf, want daar is een mens niet toe in staat, dat geschiedt aan je! Drie keer vraagt Jezus aan Petrus of hij hem liefheeft. Petrus jankt het bijna uit bij de derde keer, 'Je weet het toch!' Elk ja nu maakt zijn nee van toen goed. 'Ik ken die mens niet' zei hij toen en nu 'Ik heb je lief'. Er volgt een nieuwe opdracht, ook in drievoud: Weid mijn lammeren, hoed mijn schapen, weid mijn schapen. Leiderschap is herderschap, is gaan achter de goede Herder aan, is vruchtbare grond zoeken voor vermoeide mensen en grazige weiden waar we samen met alle mensen van deze wereld vis en brood eten en de wijn van de hoop drinken. O God, mag dat waar zijn ooit, uw feest op deze wereld.

Gebed

God van mededogen,
uw mensen, uw schepsels,
wat zijn ze verschillend
van elkaar, wat een variëteit -
hoe creatief is het van U
dat echt niemand - geen mens-
op elkaar lijkt.
Geen vingerafdruk is gelijk
en ook met de iris van ons oog
zijn we volstrekt uniek.

Maar die eigenheid en uniciteit
van ons is ook best lastig God.
Want we moeten het samen
wel rooien met elkaar.
We zijn verschillend in kleur,
in temperament, in seksuele
geaardheid, en er zijn culturele
verschillen.

Kijk alleen maar naar de twaalf
discipelen van Jezus,
Petrus die steeds opstuijt,
Thomas die twijfelt, Judas
die zijn Meester overlevert.

We begrijpen hieruit God
dat al deze verschillen een opdracht
van U aan ons inhouden,
dat we ingezet worden
voor de vrede en de liefde
en vooral, dat we ons vormen
en spiegelen aan uw meest unieke
schepsel, uw én ons geliefde Mens,
Jezus de Christus. In Hem worden
al onze verschillen dienstbaar
naar elkaar. Amen

*Zingen, nummer 101 uit de bundel Tussentijds

Over bezielend leiderschap zie o.a.:

A. Grün, *Bezield leidinggeven. Impulsen vanuit de Regel van Benedictus van Nursia*, Baarn/Tielt 2002.

Over de regel van Benedictus: W. Derkse, *Een levensregel voor beginners. Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijkse leven*, Tielt 200.

De Regel van Benedictus (ca. 480 - 550) is een paar jaar terug opnieuw vertaald en uitgegeven: *De Regel van Sint-Benedictus* (vertaald door Vincent Hunink), Amsterdam 2000.

05. Over de valkuil van Judas.

Inleiding

Geen van de twaalf discipelen - over hen gaat deze serie - staat zo in de belangstelling als Judas. Over hem gaan we het hebben vanmorgen, want ook hij is 'één van de twaalf'. De belangstelling voor Judas is er de eeuwen door al geweest, maar werd nog aangewakkerd door de vondst, vorig jaar, van het zogeheten 'Evangelie van Judas.' Aan aandacht in de media heeft het dit 'nieuwe' evangelie niet ontbroken, in alle landen meldde iedere krant en ieder tv-programma het bericht. Nogal sensationeel overigens, want na eeuwen zou eindelijk de waarheid boven tafel komen. Maar ook nu, een klein jaar na de hype van die interessante vondst, blijft dezelfde vraag overeind: 'Judas, wie was je, wat wilde je? Nog meer toegespitst: 'Judas, wat had je met Jezus?' En omdat ook wij 'één van de twaalf zijn', vragen wij ook: Wat hebben wij met Judas, vandaag?

* Zingen, psalm 109, 1,2 en 3

Bijbellesing: Johannes 18: 1 - 6:

1 Nadat Jezus dit alles gezegd had, ging hij met zijn leerlingen naar de overkant van de Kidronbeek. Daar liep hij een olijfgaard in, met zijn leerlingen. 2 Judas, zijn verrader, kende deze plek ook, want Jezus was er vaak met zijn leerlingen samengekomen. 3 Judas ging ernaartoe, samen met een cohort soldaten en dienaren van de hogepriesters en de Farizeeën. Ze waren gewapend en droegen fakkels en lantaarns. 4 Jezus wist precies wat er met hem zou gebeuren. Hij liep naar hen toe en vroeg: 'Wie zoeken jullie?' 5 Ze antwoordden: 'Jezus uit Nazaret.' 'Ik ben het,' zei Jezus, terwijl Judas, zijn verrader, erbij stond. 6 Toen hij zei: 'Ik ben het,' deinsden ze achteruit en vielen op de grond.

* Zingen, gezang 88 (een lied dat begint met enkele merkwaardige zinnen, die we misschien moeten begrijpen als de menselijke tweestrijd in elke ziel).

Overdenking

Het is bekend: de naam of het woordje 'Judas' staat in ons taalgebruik voor alles wat gemeen, lelijk en vals is. Een oplichter is Judas, die zijn vriend Jezus met een kus verraad en daarvoor nog geld opstrijkt ook. Hij krijgt echter berouw en pleegt zelfmoord. U kunt zich voorstellen dat over al deze ingrediënten, boeken geschreven zijn en films en musicals zijn gemaakt. Het is een dankbaar onderwerp voor creatieve geesten, logisch, want het menselijk drama vindt een van zijn

hoogtepunten in het verhaal van Judas: kwaad tegenover goed, duister tegenover licht en verraad tegenover liefde. Onoplosbaar zijn deze tegenpolen met elkaar verweven. Wie van Judas een definitie maakt en meent te weten wat hem ten diepste bewoog lost een raadsel op, dat een mens niet kán ontknopen. Elke poging in die richting - zo ís Judas ... nu ben ík van hem af - legt zijn tragiek bij een ander. Heel veel is ónze onmacht met Judas in de richting van het Joodse volk geschoven en werd alle drek van de wereld om de Joodse nek gehangen. Men zei: Judas is toch Juda, zoon van Jacob, toen al verried en verkocht hij zijn broer Jozef!' Antisemitisme vindt een van zijn oorsprongen in een verkeerde uitleg van wie Judas was en wat hij deed. Je bezig houden met Judas is dus actueel, want overal loert weer dat gevaar van jodenhaat en racisme. Onzekere tijden als de onze zoeken weer een zondebok.

Bijbeluitleg die zich niet laat leiden door wat de volksmond al weet, dat namelijk Judas zo'n beetje het vleesgeworden kwaad is, die bijbeluitleg leggen we opnieuw naast de bronnen zelf. Onze bronnen over Judas zijn de vier evangeliën. Viér verhalen over het leven van Jezus temidden van zijn twaalf vrienden, met ieder een éigen kijk op de Zaak, en dus ook op de bijrollen van de discipelen. Spelregel nummer één is, dat we deze vier evangelie-verhalen niet door elkaar husselen en dan, in dit geval, alles van Judas bij elkaar zetten. Want, Marcus schetst een ander beeld van Judas dan Mattheus, en Johannes doet het weer helemaal anders dan Lucas. Ze beweren wel hetzelfde, de kern van alle vier is dat we om God te kennen niet om Jezus heen kunnen, maar ze kleden dat per persoon ánders in, iedere evangelist met eigen accenten en eigen invalshoeken. De evangelist Marcus (het oudste evangelie!) is het meest neutraal over Judas. Bij Mattheus komt het al wat scherper te liggen, hij bericht over Judas' tragische zelfmoord. Lucas, de derde evangelist maakt het nog zwaarder en laat de satan in Judas voeren. Het Johannes-evangelie, de vierde op rij en het jongst van de vier (plm 90), is het meest negatief over Judas. De schrijver van het Johannes-evangelie laat Judas als een soort anti-type optreden in zijn grote kosmische drama tussen licht en donker, tussen haat en liefde, tussen trouw en ontrouw, verraad en liefde. Zoals een romanschrijver kiest deze contemplatieve auteur zijn figuren en cirkelt ze rond zijn geliefde hoofdfiguur, de gezalfde Jezus, mens naar Gods hart. De donkere kanten van het leven, de duistere plekken in onze samenleving, de twijfel, de hoop en de haat ... iedere discipel vertegenwoordigt een aspect, een kant, ook Judas.

Het is nacht (13,30) donker en duister als de wereldlijke en religieuze overheden Jezus komen arresteren. Het is steenkoud (18,18) in het hart van de wereld als het Licht van liefde wordt gedooft. 'Wie zoeken jullie?' zegt Jezus. Kijk hoe de verteller 'speelt' met zijn personages. Er staat niet, zoals bij de anderen dat ze Jezus komen halen. Nee, twee keer staat er 'Wie zoeken jullie eigenlijk?' Jezus houdt het initiatief, hij ensceneert, hij beheerst het drama en zal het lot van mens en wereld omdraaien. Judas is weliswaar de tegenspeler, maar in deze scene is hij een randfiguur geworden. Hij wist waar Jezus was en komt met de gekregen manschappen de hof binnen. Hij is de gids van het duister geworden, spion van kwade krachten en machten. 'Eén van de twaalf' is hij. 'Wie zoek je Judas?' Die vraag, gesteld aan alle manschappen, treft ook Judas, treft ook de andere aanwezige discipelen, treft ook ons. Wie zoeken we eigenlijk? Die vraag is pas een echte vraag als álles op het spel staat, leven en dood, in de donkere en koude nacht van ons bestaan. De echte vragen klinken aan de nachtzijde van ons leven, als we de 'judassen' niet in toom kunnen houden. Maar pas op, het is niet zomaar een algemeen-religieuze vraag, met 'algemeen' kan ik alle kanten op. Nee, Iémand stelt ons die vraag, de Mensenzoon zélf. 'De Nazoreeër zoeken we', schreeuwen de soldaten, bevel is bevel, 'die dwaze nar uit Nazareth die moeten we.' Resoluut klinkt het antwoord: 'IK BEN het!' en daarna nog een keer 'IK BEN HET!' En tussen die twee keer 'IK BEN' staat ... Judas, letterlijk en figuurlijk. Er staat: 'En ook Judas, zijn 'overleveraar' stond bij hen'. Met 'IK BEN het' wijst de evangelist op de nauwe relatie tussen Jezus en de Eeuwige zelf, 'IK BEN DIE IK BEN' heet God bij het brandende braambos (Exodus 3).

Opeens schoot door me heen dat Judas zijn naam betekent, 'hij die God (IK BEN) looft'. God loven, dat wilde Judas en dat zag hij aanvankelijk (!) verwerkelijk in Jezus die hem riep en die hij volgde. Maar op een gegeven ogenblik is er iets in hem geknapt waardoor hij langzaam afhaakte. Wat dan? Wat was zijn motief om Jezus aan te geven (over te leveren)? Ik citeer: 'Omdat Judas Jezus overlevert aan de leden van het Sanhedrin moet het wel over een *godsdienstige kwestie* gaan: Jezus was in de ogen van Judas een valse Messias, die daarom aangegeven diende te worden. Met het woord overleveren is alles gezegd. Daarom kunnen de evangelisten hiermee volstaan en is verdere aanwijzing van zijn motief overbodig.' ² Judas ging de beweging

²⁾ B. Aalbers, *De ware Judas. Nieuw licht op een duister figuur*, Kampen 2006, p. 443. In 'Een hypothese' (p. 425 - 429) vermeldt Aalbers, na een lang onderzoek, zijn eigen visie. Zijn hoofdstuk 11 (p. 444 - 475) doet verslag van en analyseert het vorig jaar gevonden 'Het evangelie van Judas'. Heel instructief.

van Jezus als een verloren zaak beschouwen, zelfs gevaarlijk vanwege het misleiden van mensen (Idem, p. 426, 427), daarom wilde hij Jezus weg hebben. Heel spannend is dit alles, want het afschrijven van Jezus wordt niet gedaan door iemand van buitenaf, maar door 'één van de twaalf', door een van zijn directe vrienden. Het verraad, als je dat zo mag zeggen, geschiedt altijd van binnenuit, het schuilt direct om de hoek. Ver-weg-mensen deren je niet zo, het zijn je naasten en verwanten, je geloofsgenoten en bondgenoten dié kunnen je kwetsen tot in je ziel. Dat maakt de geschiedenis van Judas zo wrang. Judas is een spiegel voor ons, een les, een waarschuwing ook. Want, jij bent ook één van de twaalf. Niet anderen (mensen buiten de kerk bijvoorbeeld) wijzen Jezus af, zij zijn in eerste instantie onze zaak niet, maar wij die samen met Jezus optrekken. Dat is de grote valkuil voor ieder gelovig mens. Judas schuilt in een ieder van ons, want zeg eerlijk, hoe vaak denken wij niet heimelijk, ach-altijd-die-Jezus-weer, hoe vaak betrappen wij onszelf niet op wegloupedrag en vaandelvlucht. Wie wegloupt bij de beweging van recht en vrede komt terecht in de barre streken van het duister noodlot en de domeinen van een genadeloze wereld. Ik denk dat Judas' einde daarom zo gruwelijk beschreven wordt bij de evangelisten Mattheus en Lucas. Bij Johannes verdwijnt Judas na ons hoofdstuk (hfst 18) van het toneel. Johannes kennende draagt hij ook deze tragische discipel mee naar het Licht, want de duisternis zal het licht niet overheersen, daarmee begon hij zijn evangelie (Joh. 1,5). Geen eerherstel voor Judas zoals bij Petrus, maar wel genade. Niemand valt ooit uit de hand van God, zelfs Judas niet.

Gebed

God die van ons houdt,
het kwaad kruipt en sluipt
over onze wereld als een jakhals
die uit is op zijn prooi.
Wij zijn die prooi God,
het kwaad en het boze
bespringt ons van alle kanten
en vindt helaas vaak een vruchtbare
bodem in ons. We zijn niet immuun
voor die onverwachte aanvallen
van buitenaf, sterker nog,
ze staan op kweek in ons eigen hart.

Voor we gaan afgeven op Judas
en hem nog zwarter maken dan hij is,
is het zaak eerst naar ons eigen

binnenste te kijken - hoe ook wij
mensen 'overleveren' en verraden,
hoe ook wij anderen als voetveeg
gebruiken en over hen heenlopen.

Als wij God tot de twaalf
behoren, kleeft Judas ook ons aan,
ook wij zeggen Jezus dikwijls
vaarwel en draaien ons van hem
weg met een handkus.
Ook wij geloven maar al te vaak,
net als Judas, dat er niets terecht
komt van zijn plannen en wat hij
het Rijk van Vrede en Liefde
noemde.

Daarom bidden wij u of u
ons inzicht wilt geven in onze
eigen tegenkrachten, in ons
ongeloof, in ons heimelijk verzet
tegen de toekomst. Schenk ons
uw Geest die het boze wegblaast,
dat we durf krijgen en steeds weer
Christus leren volgen, elke dag opnieuw
in mateloze vreugde. Amen

* Zingen, gezang 447

Andere literatuur rond Judas:

B.L van der Woude, *Judas, verrader of vriend. Over navolging tussen ideaal en werkelijkheid*, Zoetermeer 2006. Dit boekje van 80 pagina's beschrijft op heldere wijze wat er allemaal aan de hand is rond Judas. Een mooi opstapje tot het grotere werk van Aalders.

De door mij bewonderde Franse schrijver en filosoof Eric-Emmanuel Schmitt draait in een van zijn laatste romans de rol van Judas helemaal om (*Het evangelie van Pilatus*, Amsterdam / Antwerpen 2006). Judas wordt hier de meest intieme leerling van Jezus (p. 74 e.v.). Verderop beschouwt hij Jezus zelfs als 'de geliefde leerling' uit het Johannes-evangelie (p. 256). De exegeet heeft (helaas) niet de vrijheid van een romancier.

Het commentaar op het Johannes-evangelie van Jan Nieuwenhuis (*Het laatste evangelie*, Kampen 1995 e.v.) , waaraan ik me zeer verwant voel, gaat in de pericopen waar Judas ter sprake komt nauwelijks in op 'de zaak Judas'.

D. Van der Stoep en H.H. Felderhof, *In de houten broek*, 's Gravenhage 1940. In dit kostelijke boek beschrijven de auteurs een groot aantal bekende predikheren uit die dagen. Zo ook een preek van K.H. Miskotte onder de titel 'Judas grijpt in'. (p. 73 e.v.) Miskotte doet niet mee aan de bekende negatieve beeldvorming rond Judas. Hij ziet in Judas degene die de Verzoening niet wil. 'Hij wilde wel Christus, den Koning, maar niet Christus, den Priester. Wél de verlossing in den vorm van het nieuwe leven, de zaligheid, de nieuwe sociale orde, maar niet de verzoening door het bloed des Lams. Dát kan Judas niet aan. Hij, die (waarschijnlijk) door Johannes den Dooper gedoopt was, - die met de discipelen

had ááangepakt, die wonderen deed, - wat ontbrak er nog aan hem? Gemeente, nog eens: Judas is de mensch, die de verzoening niet noodig vond en dus ook Jezus Christus niet noodig had. Judas meende te kunnen zeggen: Ik b n al bij God,- in ben een uitverkorene. Een besnedene, - wat dacht ge, dat ik nog verzoend moest worden? Neen, - op de Daad wachtte hij. Hij is de mens, die zelf den steen aan het rollen wilde brengen, maar dat m g en dat k n niet door mensenhanden geschieden. Ook niet door de uitverkorenen. "Ergens" gat die losraken, bij God zelf. Dat stuit Judas tegen de borst. En nu hij z lf dien steen niet aan het rollen kan brengen, geeft het leven geen zin en geen doel meer voor hem, en maakt hij er een eind aan.' (p. 84)

Voor Dorothee S lle is Judas 'de tragische tegenspeler van Petrus. Dorothee S lle / Louise Schottroff, *Jezus van Nazareth*, Baarn 2001, p. 50 e.v. (+ afbeelding van de zelfmoord van Judas.

06. Houd me niet vast

Inleiding

De discipelen die we kennen zijn mannen, twaalf in getal. We hebben in de vijf keer hiervoor hen wat meer van nabij bekeken. Hoe ze geroepen werden én wat ze geacht werden te doen in de praktijk van de navolging. Simon Petrus én Judas hebben we daarna extra aandacht. gegeven. Vanmorgen, de laatste keer van deze serie, zetten we een andere leerling centraal. Deze discipel komt niet voor in het rijtje van de twaalf mannen omdat ze een vrouw was. Het gaat om Maria Magdalena of Maria van (uit) Magdala. Het is bekend, en de evangelie-verhalen melden het in enkele verzen (Mt 27, 55-56; Mc 15, 40- 41; Lc 8, 1-3), dat Jezus ook een groep vrouwelijke leerlingen had. Maria uit Magdala is een van de bekendsten onder deze vrouwen. Het is aannemelijk te maken dat deze vrouwen een veel belangrijker plaats hebben gehad in de kring rond Jezus dan de bijbel aangeeft. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er na de afsluiting van de canon, dat zijn de ons bekende bijbelboeken, nog talloze andere evangelies in omloop waren. Deze alternatieve evangelies waren dan wel niet goedgekeurd door de beginnende kerk en de theologen uit die tijd, maar ze hebben wel invloed gehad. Ook over Maria van Magdala bestaat een dergelijk evangelie: 'Het evangelie van Maria'. Het is een oude tekst uit de eerste helft van de tweede eeuw waarvan sommige delen verloren zijn gegaan.³ We lezen in het Evangelie van Maria hoe mannen het niet kunnen verkroppen dat vrouwen belangrijk waren voor Jezus. Er is een enorme rivaliteit tussen met name Petrus en Maria van Magdala. Helaas is in de geschiedenis van de kerk de Petrus-lijn gevolgd. De vrouwenlijn werd doorgeknipt. Tot vandaag de dag in veel kerken, helaas. Maar ook de cultuur als geheel bleef gedomineerd worden door mannen. Tot vandaag de dag in veel landen, helaas. Wij zetten vanmorgen de Maria-lijn centraal, want zij is ook één van de twaalf.

* Zingen, psalm 139: 8,9 en 10

Bijbellezing: Johannes 20: 1 - 18

Vroeg op de eerste dag van de week, toen het nog donker was, kwam Maria uit Magdala bij het graf. Ze zag dat de steen van de opening van het graf was weggehaald. 2 Ze liep snel terug naar Simon Petrus en de andere leerling, van wie Jezus veel hield, en zei: 'Ze hebben de Heer uit het graf weggehaald en

³⁾ M. de Groot, *Het evangelie van Maria. Een apocriefe tekst uit de vierde eeuw*, Kampen 1996, p.10.

E. De Boer, *Maria Magdalena. De mythe voorbij*, Zoetermeer 2005

we weten niet waar ze hem nu neergelegd hebben.' 3 Petrus en de andere leerling gingen op weg naar het graf. 4 Ze liepen beiden snel, maar de andere leerling rende vooruit, sneller dan Petrus, en kwam als eerste bij het graf. 5 Hij boog zich voorover en zag de linnen doeken liggen, maar hij ging niet naar binnen. 6 Even later kwam Simon Petrus en hij ging het graf wel in. Ook hij zag de linnen doeken, 7 en hij zag dat de doek die Jezus' gezicht bedekt had niet bij de andere doeken lag, maar apart opgerold op een andere plek. 8 Toen ging ook de andere leerling, die het eerst bij het graf gekomen was, het graf in. Hij zag het en geloofde. 9 Want ze hadden uit de Schrift nog niet begrepen dat hij uit de dood moest opstaan. 10 De leerlingen gingen terug naar huis. 11 Maria stond nog bij het graf en huilde. Huilend boog ze zich naar het graf, 12 en daar zag ze twee engelen in witte kleren zitten, een bij het hoofdeind en een bij het voeteneind van de plek waar het lichaam van Jezus had gelegen. 13 'Waarom huil je?' vroegen ze haar. Ze zei: 'Ze hebben mijn Heer weggehaald en ik weet niet waar ze hem naartoe gebracht hebben.' 14 Na deze woorden keek ze om en zag ze Jezus staan, maar ze wist niet dat het Jezus was. 15 'Waarom huil je?' vroeg Jezus. 'Wie zoek je?' Maria dacht dat het de tuinman was en zei: 'Als u hem hebt weggehaald, vertel me dan waar u hem hebt neergelegd, dan kan ik hem meenemen.' 16 Jezus zei tegen haar: 'Maria!' Ze draaide zich om en zei: 'Rabboeni!' (Dat betekent 'meester'.) 17 'Houd me niet vast,' zei Jezus. 'Ik ben nog niet opgestegen naar de Vader. Ga naar mijn broeders en zusters en zeg tegen hen dat ik opstijg naar mijn Vader, die ook jullie Vader is, naar mijn God, die ook jullie God is.' 18 Maria uit Magdala ging naar de leerlingen en zei tegen hen: 'Ik heb de Heer gezien!' En ze vertelde alles wat hij tegen haar gezegd had.

* Zingen, gezang 162

Overdenking

De kerkelijke traditie heeft iets verzonnen, waardoor het tot vandaag zo moeilijk is om Maria van Magdala in haar ware persoon te zien. Want wat deed men, men plakte twee verhalen uit het Lucas-evangelie aan elkaar. Het verhaal van de zondares die de voeten van Jezus zalft (Lc 7, 36-50) - dié vrouw, zou dezelfde zijn als Maria Magdala die werd genezen van zeven boze geesten. (Lc 8, 1-3) Er is geen enkele reden om deze beide vrouwen gelijk te stellen, maar het heeft wel opgeleverd dat Maria van Magdalena als heilige de naam kreeg 'Maria Magdalena van de Boetedoening'. (De Groot, a.w. p. 67). In de kunst wordt ze vaak afgebeeld met een kruikje olie in de hand, hoe ze neerknielt en Jezus de voeten zalft. Wat een

verkeerde combinatie van bijbelteksten al niet kan aanrichten. Zo krijgen we nooit het beeld van een fiere vrouw voor ogen die creatief en energiek de vrouwenbeweging rond Jezus leidt. Integendeel, door een vooringenomen bijbeluitleg worden vrouwen onderdanig gemaakt en gehoúden. Hier in het Westen mag de positie van de vrouw dan gelukkig enorm verbeterd zijn - juridisch-politiek zijn ze gelijkwaardig aan mannen - maar elders in de wereld worden vrouwen, vaak met een beroep op religieuze teksten en godsdienstige gewoontes, nog buitengewoon onderdrukt. Vrouwenbesnijdenis is misschien wel de meest barbaarse uiting hiervan, vooral de seksuele taboes zijn enorm en vrouwen zijn altijd de dupe.

Het is opvallend dat ondanks deze vrouwvijandigheid, die van nu en zeker die van antieke samenlevingen, er in de bijbel een duidelijke vrouwenlijn is te ontdekken. Weliswaar domineren de mannen, maar zowel in het Eerste- als in het Tweede Testament zijn het vaak vrouwen die vastzittende situaties weer vlot trekken en daardoor opnieuw toekomst openen. Van de aartsmoeders (Sara, Rebecca, Lea en Rachel) tot en met Elizabeth en haar nicht Maria (de moeder van Jezus) vertellen de verhalen dat vrouwen niéuw leven voortbrengen, waardoor de geschiedenis een wending krijgt en vrede en hoop weer in zicht komt. De vrouwen zijn niet alleen een soort zwanger doorgeefluik, nee, ze acteren volop mee in de heilsgeschiedenis. De lofzang van Maria (Lc 1, 39-56) laat zien dat deze vrouwen ook behoorlijk politiek bewust waren.

Maria van Magdalena staat geheel in deze lijn van sterke vrouwen (zie ook Spreuken 31). Het verhaal uit het Johannes-evangelie, de ontmoeting tussen Maria van Magdala en Jezus in de graftuin, is misschien wel een van de meest ontroerende scènes in de bijbel. Jezus moet een zeer nauwe band met Maria hebben gehad. Er is hier veel over gespeculeerd. In het veelgelezen boek *De Da Vinci Code* van Dan Brown bijvoorbeeld. Maria Magdalena zou de minnares van Jezus zijn geweest en zij zou hem zelfs een kind hebben geschonken.⁴ Deze speculaties zijn niet hard te maken en ze passen in onze tijd van zogenaamde reli-thrillers.⁵ Nooit zullen we geheel scherp krijgen wie zij historisch gezien precies was. Wel weten we over een hechte relatie tussen beiden, waarover het apocriefe

4) 'In Dan Browns plot is Maria Magdalena alleen van belang als vrouwelijk lichaam. Zij is de seksuele partner van Jezus en degene die zijn kind baart.' E. de Boer, *De geliefde discipel. Vroegchristelijke teksten over Maria Magdalena*, Zoetermeer 2006, p. 13.

5) G. Groot, Nieuwe bijbels tegen de kerk. In: *Letter en Geest (dagblad Trouw)* van 23 december 2006.

Evangelie van Maria vertelt dat Jezus haar inwijdde in de geheimen van het Rijk van God. ⁶ Maria Magdalena werd al heel snel in de traditie 'apostel van de apostelen' genoemd, een ere naam.

Het verhaal in de graftuin speelt na de dood van Jezus. Er heerst verdriet en verslagenheid. De leerlingen, de manlijke en vrouwelijke discipelen, zijn radeloos. Nogal abrupt is de beweging rond Jezus lamgelegd. Wat moeten ze doen? Hoe moet het verder? In de tuin worden deze vragen uit hun dodelijke omklemming getild door een indrukwekkende dialoog tussen twee mensen. Zoals in de paradijselijke oertuin Adam en Eva heel dichterbij de aftrap geven voor Gods geschiedenis met mensen. Zoals het Hooglied (Het lied der liefde) in een tuin de beminde laat zoeken naar de minnaar. 'De gehele Schrift door is die tuin de droom, de drijfveer van alle zwoegen en trekken. Paradijs, beloofd land. Het is de keukenhof in de steppe van het menselijk bestaan, tegendeel en remedie van het dagelijks drukke leven.' ⁷

Als in een film toont de evangelist Johannes zijn lezers de beelden. Maria Magdalena is in diep verdriet. Ze gaat naar het graf van de net gestorven Jezus. Ze schrikt, haar geliefde is er niet. Weg is hij, gestolen? Ze rent naar Petrus en de andere leerling. Die gaan kijken. Beiden gaan het graf in en zien het leeg, geen Jezus. Ze gaan weer naar huis, de geliefde leerling vol geloof. Dan is Maria weer alleen in de tuin. Ze buigt zich voorover naar het graf, maar hoort achter haar een stem. Waarom huil je Maria? De warmte waarmee de stem klonk had ze kunnen herkennen, want altijd stelde hij deze diepmenselijke vragen. Waarom huil je? Wat scheelt eraan, vertel maar, stort je hart uit. Maar Maria heeft een brok in de keel en nog een tranenwaas voor haar ogen. 'Hij is weg', kreunt ze 'mijn geliefde is verdwenen. Zeg me, waar is hij?' Ze keert zich om. Ze ziet de Tuinman, haar Vriend en Geliefde. Nog half naar hem toestaand maakt ze nu een hele draai naar hem toe. We worden gekend van aangezicht tot aangezicht, niets gebeurt meer achter de rug om, alles is volkomen transparant. 'Maria!' klinkt het. Gekend bij haar naam, doorgrond tot in haar ziel. 'Rabbouni, mijn Meester.' *Mijn Meester*. Eindelijk. Ik heb gezocht. 'Op mijn legerstede des nachts zocht ik mijn zielsbeminde; ik zocht hem, maar ik vond hem niet.' (Hooglied

⁶⁾ Esther de Boer, groot kenner van alles wat speelt rond de vrouw uit Magdalena, probeert aannemelijk te maken dat de anonieme, geliefde discipel in het Johannes-evangelie de Magdaleense zou kunnen zijn. Deze uitleg is zeer uitdagend en ook al kan ze het bewijs niet leveren, in ieder geval verhoogt het de status van deze uitzonderlijke vrouw.

⁷⁾ J. Nieuwenhuis, *Het laatste evangelie* (deel 2), Kampen 1996, p.177.

3,1). Maar omdat jij mijn naam riep heb ik jou gevonden. Van mij ben je. Ik laat je vanaf nu nooit meer gaan. En dan de beroemde woorden: noli me tangere, houdt me niet langer vast Maria. Laat me gaan. Je moet het nu, na deze inwijding in de (graf)tuin zelf doen en je kunt het zelf, mijn weg gaan, discipel zijn, leerling. Vanaf nu wordt Maria naast leerling ook lerares in de spiritualiteit van de navolging, de apostel van de apostelen.

Het Evangelie van Maria laat zien hoe de andere discipelen reageren op het lerares-zijn van Maria Magdalena, over haar onderwijs in de opstanding van haar geliefde Jezus. *'Petrus nam het woord en, zich beradend op dergelijke vragen, vroeg hij naar hun mening over de Verlosser: "Zou hij (Jezus) zich soms in het geheim, zonder dat wij het wisten, met een vrouw hebben onderhouden en niet openlijk, zodat wij ons om haar heen moeten scharen en allen naar haar luisteren? Zou hij haar hebben verkozen boven ons."* ' (De Groot, a.w. p.29)

Ja, beste Petrus, op jou als rots mag dan de hele kerk zijn gebouwd, maar vergeet niet dat jouw kerk slechts een half bouwwerk is, als jij zo jaloers en prikkelbaar met vrouwen omspringt en hen aan de kant schuift. Het echte discipelschap van de navolging leunt op mannen en vrouwen sámen, gelijkwaardig in samenleving en kerk, in ambt en professie. Vanmorgen kiezen we voor deze emancipatie Maria Magdalena als onze schutspatroom. Zoals Esther de Boer haar mooie boek over de Magdaleense besluit: *'Bij het historisch verantwoorde beeld van Maria Magdalena staat niet uiterlijke gehoorzaamheid centraal, maar innerlijk houvast. Het gaat er niet meer om, woordeloos aan de voeten van de Heer te zitten, maar tot zelfstandig spreken en handelen te komen. Zonde en boete staan bij deze Maria Magdalena niet centraal, maar de verwarring van de wereld en de bevrijding uit die verwarring die de Verlosser mogelijk maakt. Niet de zelfkastijding staat centraal, maar de vreugde. Niet alleen het lijden van de Heer, maar ook zijn grootheid. Niet het geloof in dogma's, maar de innerlijke wil om de Heer te zoeken, te vinden en te volgen.'* ⁸

Twaalf in getal waren ze, mannen én vrouwen. Ze gingen toen, en ze gaan nu, jij en ik, in navolging van Christus zelf, die ons het zicht opende op een nieuwe mensheid en een verlore wereld. *'Raak me nu niet meer aan'*, zei hij tegen Maria, én zegt hij tegen ons. *'Ga! Doe! Heb lief!*

Gebed

⁸⁾ De Boer, a.w. p. 245.

God van liefde,
vergeef ons dat ons beeld van u
vaak zo mannelijk is, een heer-schap
die almachtig als een keizer boven
ons troont en zijn bevelen naar ons
toe slingert.

God, help ons om dat beeld dat
we van u hebben te corrigeren,
dat u minstens óók vrouwelijk bent.
Leer ons inzien dat u niet gevangen
wilt worden in welk beeld
van ons dan ook -
omdat we u dan vastzetten
en krachteloos maken.

Ontketen in ons een gelovige
beeldenstorm - dat u nú pas,
als wij zwijgen, aan het woord kunt
komen. Leer ons vol vertrouwen
te rusten in uw aanwezigheid,
te wandelen in uw liefde
en met Hem te gaan
die uw liefde is.
Maak ons tot uw discipelen
en leer ons uw goddelijke discipline
van mededogen en gebed.

* Zingen, gezang 81

'Er is geen veelzeggender, ontroerender, aangrijpend moment in mijn leven dan dat ene moment, eens gebeurd, steeds gebeurend, dat ik bij de naam word genoemd. Dan word ik wie ik niet ben maar wel wezen zal. Dan word ik deel van Adam. Ik word geschapen, geroepen, uit mijn dood gewekt. De allerintiemste liefde weet niet anders en beters meer te zeggen dan de naam. Dát komt het dichtste bij het geheim van de tuin. Dat is het welsprekendste evangelie. Daarom is Johannes 20 vs 16 voor mij het allerontroerendste vers uit de hele bijbel. Daar wordt het geheim op de wijze der liefde meegedeeld. Daar is de openbaring het innigste. Daar versta ik het beste dat andere, zwaarwegende 'zestiende vers', waarvan sommigen zeggen dat heel de Schrift erin is samengebald: Johannes 3 vs 16.'

W. Barnard, *Stille Omgang. Notities in het dagelijks verkeer met de Schriften*, Brasschaat 1992, p.296.

Nog enkele boeken over 'de twaalf':

W. Lodder, *De twaalf*, Baarn z.j. (wrsch van voor WO II).

'De kring der leerlingen', nummer 20 in de serie Phoenix Bijbelpockets 'Zoals gezegd is over' Hilversum/Antwerpen 1966.